

УДК 82-2(477)

ТЕКСТОВІ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ (на матеріалі антології актуальної драми «Майдан до і після»)

Олена Цокол

ORCID iD: 0000-0002-2139-397X

Київський Палац дітей та юнацтва

вул. І. Мазепи, 13 м. Київ, Україна, 02000

Olena.tsokol@gmail.com

У статті проаналізовано твори сучасної української драматургії, що увійшли до антології «Майдан до і після» (2016), що відображають події останніх кількох років в Україні. Як наслідок у роботі драматургів виявлено низку нових текстових стратегій: монодраматичну, географічну, історичну, релігійну та з локальним місцем дії. Окреме місце в дослідженні відведене опису жанрових експериментів, в яких простежується тенденція до комбінування кількох текстових стратегій одночасно.

Ключові слова: *текстові стратегії, сучасна драматургія, конфлікт, моно'єса, персонаж, жанр.*

Дедалі частіше підвищується науковий інтерес до проблем сучасної української драматургії серед літературознавців. Останнім часом кордон між драматургією та реципієнтом стирається завдяки сукупності подій та процесів (літературні конкурси, фестивалі, публічні читання, електронні бібліотеки, окремі сайти, видання збірок та авторських книг), що підвищують цікавість і до сучасного театру. Ці твори надзвичайно різноманітні й багатогранні – і жанрово, і тематично, і стилістично. Дослідники роблять спроби осягнути ідейно-естетичні пошуки українських драматургів у літературному контексті, дати композиційно-структурний аналіз п'єс та простежити їхню сценічну історію. Важливий внесок у дослідження драматургії останніх десятиліть зробили праці О. Бондаревої, Н. Веселовської, Т. Вірченко, М. Гуцол, Л. Залеської-Онишкевич, О. Когут, М. Маковій, Ю. Скибицької, Т. Ташкінової, М. Шаповал та ін.

У 2016 році вийшла друком збірка п'єс «Майдан до і після» (2016), яка викликає підвищений інтерес як серед українського читача і глядача, так і іноземного (Франція, Польща). Більшість вміщених у ній текстів тематично пов'язані з соціально-історичними змінами, які відбуваються в нашій країні. Збірка вийшла завдяки співпраці з видавництвом «Світ знань» та за підтримки Українського конгресового комітету Америки (Чикаго, США). Її підготував і випустив Національний центр театрального мистецтва імені Леся Курбаса. Упорядниками стали драматурги Надія Мірошніченко та Олег Миколайчук-Низовець.

Мета цієї статті – простежити та окреслити різновиди текстових стратегій у драматургійних текстах, які увійшли до антології актуальної драми «Майдан до і після».

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- дослідити проблемно-тематичний аспект обраних п'єс;

- сформувані типи текстових стратегій у драматургічних текстах, які увійшли до антології.

Автор словника театру П. Паві дає визначення поняття «стратегія» як «ставлення і підхід автора, постановника до сюжету, який належить обробити, або до постановки, яку належить здійснити, а в кінцевому результаті – до символічного впливу на глядача» [3, 333]. Французький театрознавець виокремив кілька стратегій: автора, тексту, постановки та сприйняття. Основна ціль стратегії прочитання полягає в тому, щоб відкоригувати вподобання та симпатії глядачів до певних персонажів чи сформувані точку зору на рішення ключових проблем, за словами П. Паві, «впіймати глядача в пастку» [3, 334]. Отож зосередимо увагу на текстовій стратегії, оскільки авторська лишається в задумах митця, як і стратегія постановки, яка формується вже режисером, а стратегія сприйняття – це вже непередбачувана глядацька позиція як показник майстерності режисерського вміння, щодо втілення своєї стратегії.

В антології «Майдан. До і після» виокремлено три розділи (предтеча, Майдан, війна), де вміщено тексти, в яких, прямо чи опосередковано, автори висвітлюють як події під час Революції Гідності та війни, так і соціально-культурні явища, їхній розвиток на тлі змін історії країни. Кожна частина антології починається з цитат відомих особистостей (В. Стус, Е. М. Ремарк, Б. Паскаль, М. Вінграновський, А. Стасюк, В. Симоненко, К. Патен, Д. Аліг'єрі), які налаштовують читача на ідею наступного розділу. В цілому до антології увійшли такі п'єси: «Нетудидитина» (2012) О. Миколайчук-Низовець, «Деталізація» (2012) Д. Терновий, «Третя молитва» (2010) Я. Верещак, «Ми, майдан» (2015) Н. Симич, «Лабіринт» (2014) О. Вітер, «Maidaninferno, або потойбіч пекла» (2014) Неда Неждана, «Богдан-2014» (2014) О. Скорик, «Вертеп-2015» (2014) Н. Марчук, «Кицька на спогад про темінь» (2014) Неда Неждана. Театральне мистецтво сприяє усвідомленню нових викликів, об'єднанню країни і світу заради найважливіших цінностей – свободи, справедливості, гідності.

Однією з провідних текстових стратегій є монодраматична, монологи використовуються не лише у творах, призначених для одного актора, а й у п'єсах, де переважає діалогічна природа. *Монодраматична стратегія* розвивається кілька десятиліть у сучасній українській драматургії, зокрема, такі п'єси: «Хованка» Я. Верещак, «Мільйон парашутиків» Неда Неждана, «Дикий мед у рік чорного півня» О. Миколайчук-Низовець, «Синій автомобіль» Я. Стельмах. Для вирішення конфліктів автори часто надають перевагу монологам, а не діям. Моноп'єси – це вистави з єдиним виконавцем, індивідуальний проект як із точки зору актора, так і глядача. Для глибшого аналізу стану, в якому перебувають персонажі, драматурги часто звертаються до монологічного типу мовлення (Катерина Бабкіна, Олег Драч). Публічно здійснюючи акт провокації щодо інших, виконавець провокує самого себе, бо, як і глядач, сам намагається зрозуміти й віднайти відповіді на поставлені питання. В антології в кожному з трьох розділів є моноп'єса: «Третя молитва» Я. Верещак, «Кицька на спогад про темінь» Н. Неждани, «Богдан – 2014»

О. Скорик. «Третя молитва» Я. Верещака написана до приходу влади Януковича є актуальною зараз, оскільки в ній проаналізовані питання, які спровокували катастрофу Криму. Режисер Володимир Завальнюк здійснив постановку п'єси в театрі «Перетворення». Монологічний характер творів насправді є не внутрішнім монологом, а рядом зорових картин, написаних словом, які передають враження героїв від оточення, докільля й водночас його внутрішні переживання. Твори подекуди складаються ніби з елементів мозаїки, уривчастих фрагментів, з великою кількістю метафор та епітетів.

П'єса «Кицька на спогад про темінь» Н. Неждани, авторське жанрове визначення як прощальний монолог Донбасу, та драма на одну дію «Нетудидитина» О. Миколайчука-Низовця належать до *географічної стратегії* для якої місце розвитку подій є важливим чинником у постановці проблеми, розвитку сюжету та вибору типів персонажів «Перший. Братела, ти із Донецька? Другий... а що – невідно!!! Другий. Радную душу сразу відно. А тот, што за нам і сразу відно – не із Донецька» [2, 8]. У п'єсі «Кицька на спогад про темінь» місце проживання головної героїні використано для посилення контрасту та унікальності її особистості в умовах стилю життя обраного регіону. «Вона. Вчилася в Києві, ходила дивилася через паркан і відчувала – мені треба туди. Я вважалася першою націоналісткою на курсі, хоч і з Донбасу... Українську я вчила за словником» [2, 228]. До означеної стратегії належать п'єси, які були створені в попередні десятиліття: «Нелегалка» А. Крима, «Пересажене серце» В. Фольварочного, «Оливкова олія» А. Вербеця. Для цих творів характерне розбиття п'єси на дії залежно від географії. П'єси, які увійшли до антології розділяють Україну на зони, для текстів створених раніше, які ми віднесли до географічної стратегії, властиво охоплення кількох країн, одна з яких є Україна.

Текстова стратегія з *локальним місцем дії* з багатьма полілогами представлена п'єсою О. Вітера «Лабіринт», яка вже перекладена польською, сербською та французькою мовами, мала сценічне читання в Парижі. Події твору розгортаються в автозаку, де перебуває п'ятеро осіб різного віку, статі, національності з дещо відмінними поглядами на ситуацію, але їх об'єднує бажання врятуватися. «АНТОНОВИЧ. От ти думаєш, я революціонер? Чи піаніст наш революціонер? А може, Паскаль приїхав до нас революцію робити? Ми нормальні мирні люди, які хочуть жити нормальним життям. Бо є найголовніші права: на життя і свободу. От за це ми і стоїмо на Майдані. А у нас забрали свободу, посадили у цю клітку, а скоро, може, й життя відберуть. І так вийшло, що опинились ми тут разом і майбутнє, схоже, у нас буде спільним». [2, 135] Драматург лишає відкритим фінал, для глядача лунають лише постріли. Такий підбір діючих осіб направлений проілюструвати різноманіття учасників та поглядів щодо історичної події.

Багатьох авторів цікавить історія України, яка набуває нового забарвлення («Опір» В. Босовича, «Полин» О. Лисюка, «Останній зойк матріархату» О. Миколайчука-Низовця, «Біла ворона» Ю. Рибчинського, «Запитай колись у трав» Я. Стельмаха, «В океані безвісті» Л. Хоролець, «Свічення», «Брама смертельної тіні» В. Шевчука). Монопокаяння «Богдан – 2014» О. Скорик

представляє комбінацію *монодраматичної та історичної стратегій*. П'єса була перекладена російською, але заборонена для друку в Росії та Білорусі. Драматургиня поєднала сучасні події з давньою історією за допомогою введення до тексту історичного персонажа Богдана Хмельницького, який розмірковує про прийняті рішення в часи свого гетьманства та їхні наслідки для країни. «Чи це я тоді так гірко помилився, що навіть і сьогодні, при живому Майдані, продажні судді та інші вельможі, мов торгаші міщанські, торгують усім, що бачать – словом своїм, дітьми беззахисними, землею рідною і правдою святою? А хіба не я?»[2, 202].

Не втрачає актуальності й *релігійна стратегія* (В. Вовк «Іконостас України», В. Герасимчук «Андрей Шептицький», «Розп'яття», О. Гончаров «Сім кроків на Голгофу», Т. Іващенко «Літургія», О. Клименко «Український вертеп») – «Вертеп – 2015» Н. Марчук, п'єса вже мала постановку в Чикаго. І. Франко зазначав, що «український вертеп від найдавніших часів мав світський характер, малював типи та ситуації буденного життя» [27]. Драматургиня використала традиційний релігійний сюжет верхнього поверху вертепу: де Путін у ролі царя Ірода, який дізнався від волхвів, що народився цар новий і несе загрозу його владі. Бажаючи позбутися суперника, він кличе солдатів і наказує їм вбити всіх віфлеємських дітей до двох років. Воїн виконує наказ, але пастух рятує дитину, тому озлоблений Путін-цар починає війну. За цей злочин смерть забирає царя. На другому поверсі вертепу зображена сучасна Україна, Волинь, де діти колядують і поле бою на сході, де український солдат рятує пораненого сепаратиста. «Солдат. Обов'язок наш владу боронити! Пастух. Навіть тоді як не дає всім жити, Знущається ця влада над людьми? Подумайте ж – чи влада для народу, А чи для себе має існувати?» [2, 210]. За допомогою вертепу, українські письменники ХІХ – ХХ ст., в найбільш несприятливих для нашої культури умовах, порушували важливі проблеми національної ідентичності, боротьби за збереження мови, літератури, народу, держави.

Документальна драма на 4 картини «Ми, майдан» Н. Симич створена з використанням реальних імен та подій, форма викладу подібна до щоденника. Драматург змонтувала монологи, які доповнюють історичні факти правдою безпосередніх учасників Майдану. П'єса написана без фіналу. Учасники Театрального руху «Українська нова драма» на чолі з Н. Ворожбит також започаткували роботу нового унікального документального проекту «Щоденник Майдану». Акторами є звичайні люди, часто переселенці із зони воєнних дій. П'єса «Ми, майдан» має характер документальності, що дозволяє говорити про постановку в театрі свідків, який користується популярністю за межами України. За умови, що у постановці братиме участь хоча б один реальний учасник описуваних подій. Британський театр «RoyalCourt» назвав український проект Н. Ворожбит «Майдан: голоси протесту» і ввів до свого репертуару.

До антології не увійшла близька до окресленої теми трагікомедія Н. Симич «Хата, або кінець епохи вишневих садів» (2011), про внутрішні проблеми в

країні, які згодом переходять у реальне протистояння, заради покращення тієї ситуації, в якій опинився народ України.

Одна з найвиразніших рис сучасної драматургії – це жанровий експеримент. Драматурги працюють як у класичних, так і в авторських жанрах. На наш погляд, до вдалих означень авторських жанрів можна зарахувати такі: предметне життя для п'яти акторів «Деталізація» Д. Терновий, вулична містерія «Maidaninferno, або потойбіч пекла» Неда Неждана, монопокаяння «Богдан – 2014» К. Скорик, прощальний монолог Донбасу «Кицька на спогад про темінь» Неда Неждана. Структура текстів також зазнає змін шляхом зменшення обсягу п'єс (на один акт), вводиться мала кількість дійових осіб, застосовуються інтригуючі відкриті фінали. Автори старанно зашифровують назви п'єс, які не дають можливості розібратися у змісті та тематиці до прочитання тексту. Сучасні українські драматурги часто зорієнтовані на синтез національного та світового досвіду, спостерігається вписуваність новітньої драматургії в європейський вектор руху з відтінком національної самобутності.

На основі проаналізованого корпусу драматичних текстів ми класифікували основні типи текстових стратегій: з локальним місцем дії (О. Вітер «Лабіринт»), монодраматична («Третя молитва» Я. Верещак, «Кицька на спогад про темінь» Неда Неждани, «Богдан – 2014» О. Скорик), географічна («Нетудидитина» О. Миколайчука-Низовця, «Кицька на спогад про темінь» Неда Неждани), історична («Богдан – 2014» О. Скорик), релігійна («Вертеп – 2015» Н. Марчук). Драматурги створюють актуальні твори, які придатні як для втілення на сцені, так і для художнього прочитання. Також простежується тенденція до комбінації кількох текстових стратегій в одній п'єсі: монодраматична поєднується з історичною та географічною. У виборі драматургів переважає монодраматична стратегія письма.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарева О. Міф і драма в новітньому літературному контексті поновлення структурного зв'язку через жанрове моделювання. Монографія. – К.: Четверта хвиля, 2006. – 512 с.
2. Майдан. До і після. Антологія актуальної драми. Автори Я. Верещак, О. Вітер, Н. Марчук, О. Миколайчук-Низовець, Неда Неждана, Н. Симич, К. Скорик, Д. Терновий. – К., Світ Знань. – 256 с.
3. Пави П. Словарь театра. – М.: Прогресс, 1991. – 504 с.
4. Франко І. Я. До історії українського вертепа XVIII в. // «Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка». – 1906. – Т. 71. – С. 27.

ТЕКСТОВЫЕ СТРАТЕГИИ УКРАИНСКОЙ ДРАМАТУРГИИ (на материале антологии актуальной драмы «Майдан до и после»)

Елена Цокол

В статье исследованы актуальные произведения современной украинской драматургии последних лет, которые вошли в антологию «Майдан до и после» (2016). Сборник является отражением событий, которые разворачиваются в Украине уже несколько лет подряд. В результате исследования выявлено, что появился ряд новых текстовых стратегий в написании пьес: монодраматическая, географическая, историческая, религиозная и с локальным местом действия. В системе характеров прослеживаются антагонисты и

протагонисты. Отдельное место отведено жанровому эксперименту. Прослеживается тенденция к комбинации нескольких текстовых стратегий одновременно. В выборе драматургов преобладает монодраматическая стратегия письма.

Ключевые слова: текстовые стратегии, современная драматургия, конфликт, монопьеса, персонаж, жанр.

**TEXTUAL STRATEGIES IN UKRAINIAN DRAMA
(BASED ON ACTUAL ANTHOLOGY «MAIDAN. BEFORE AND AFTER»)**

OlenaTsokol

The interest in modern Ukrainian drama is growing stronger among literary scholars, who consider a fairly wide range of issues, and the development of textual strategies in Ukrainian drama stimulates the thinking. The latest decade is especially relevant for research in view of the social and historic changes that are happening in our country as they become one of the themes for the playwrights' works. The purpose of this paper is to trace and outline the variety of textual strategies used in drama texts making part of the «Maidan. Before and After» anthology (2016). In doing this the following tasks are performed:

- *studying the problematics and themes of selected plays; and*
- *formulating the types of textual strategies in drama texts included in the anthology.*

The methods used for research include empirical (traditional literary analysis, inter-textual analysis) and theoretical ones (structural and comparative methods).

We focus our attention on the textual strategy because the author's strategy remains in an artist's mind, the staging strategy is implemented by the director, and the perception strategy is formed by the spectators as an unpredictable response to the director's skill in implementing the staging strategy.

Among the corpus of drama texts reviewed in this paper we have singled out the main types of textual strategies: the «local scene» strategy («Labyrinth» by O. Viter), monodramatic strategy («Third Prayer» by Y. Vereshchak, «Pussy in Memory of Darkness» by N. Nezhdana, «Bogdan-2014» by O. Skoryk), geographic strategy («Out-of-place Child» by O. Mykolaichuk-Nyzovets, «Pussy in Memory of Darkness» by Neda Nezhdana), historic strategy («Bogdan-2014» by O. Skoryk), religious strategy («Nativity Play 2015» by N. Marchuk), etc. The playwrights create timely pieces that are fit for both implementation on stage and reading. There is also a tendency towards combining several textual strategies in one play: the monodramatic strategy is often combined with the historic and geographical ones. The monodramatic strategy is also the most common one used by the playwrights.

Key words: *textual strategies, modern drama, conflict, character, genre.*

Стаття надійшла до редакції 28.01.2017

Прийнято до публікації 25.03.2017